

Marta Małkus

Muzeum Okręgowe w Lesznie

<https://orcid.org/0000-0003-2610-0723>

*Encyklopedia Jana Jonstona –
porządkowanie świata.*
**420. rocznica urodzin Jana Jonstona
w Muzeum Okręgowym w Lesznie**

Muzeum Okręgowe w Lesznie w Roku Jana Jonstona dzięki swoim inicjatywom zaangażowało ponad cztery tysiące uczestników w odkrywanie postaci sławnego medyka, przyrodnika, filozofa i pedagoga. Działania te skierowane były nie tylko do mieszkańców Leszna – miasta, w którym spędził Jonston swoje dorosłe życie, ale także Szamotuł – jego miejsca urodzenia, a także niedaleko położonych Cerekwicy, Bytomia Odrzańskiego – miejscowości, w której zdobywał naukę, Lubina, Szklar Górnych niedaleko Składowic – ostatniego miejsca na mapie wędrówek uczonego. Zadanie udało się zrealizować dzięki uzyskanemu dofinansowaniu ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego w ramach programu MKiDN „Edukacja Kulturalna”, ze środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego oraz dobrej współpracy z dziesięcioma partnerami. Do wspólnego poznawania Jonstona i jego epoki Muzeum Okręgowe w Lesznie zaprosiło: uczniów Zespołu Szkół Budowlano-Rolniczych im. Synów Pułku w Lesznie, seniorów – słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Lesznie, osoby G/głuche zrzeszone w Stowarzyszeniu Pomocy Osobom Niesłyszącym (SPON), członków Warsztatów Terapii Zajęciowej w Zaborowie prowadzonych przez Stowarzyszenie na rzecz Osób Niepełnosprawnych „Nasz Dom – Nasz Świat”, Muzeum Historyczne w Lubinie, Muzeum – Zamek Górków w Szamotułach, Fundację Archeologiczną, Szkołę Podstawową im. Przyjaciół Ziemi w Cerekwicy, Towarzystwo przyjaciół Muzeum Okręgowego w Lesznie, Miejską Bibliotekę Publiczną im. Stanisława Grochowiaka w Lesznie.

mu MUZEUM OKRĘGOWE w Lesznie

15 grudnia 2023, godz. 10:00

Podsumowanie projektu

Encyklopedia JANA JONSTONA
PORZĄDKOWANIE ŚWIATA

- Promocja książki
- Wystawa prac plastycznych
- Spacer po Lesznie śladami Jana Jonstona
- Zwiedzanie Muzeum Okręgowego w Lesznie

Miejsce spotkania:
LESZCZYŃSKA GALERIA KSIĄŻKI
Plac Jana Metziga 25

Organizator:
MUZEUM OKRĘGOWE w Lesznie

Partnerzy:
Muzeum Historyczne w Lublinie, Miejski Ośrodek Kultury w Lesznie, Biblioteka Publiczna w Lesznie, Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Okręgowego w Lesznie, Miejska Biblioteka Publiczna w Lesznie, Leszno, Szamotuły, Bytom Odrzański, Cerkwica, Lublin

Patronat medialny:
wielkopolska, Radio Poznań, EMAUS, Radio Elba, iESKO, PANORAMA SOGNA, ABC

Dofinansowanie:
Instytucja Kultury Leszczyńska, Ministerstwo Kultury i Dziedziczenia Narodowego, Zarząd Miejski w Lesznie, Zarząd Miejski w Szamotułach, Zarząd Miejski w Bytomiu Odrzańskim, Zarząd Miejski w Cerkwicy, Zarząd Miejski w Lublinie

1. Podsumowanie projektu, plakat

To nie pierwszy raz, kiedy Muzeum Okręgowe w Lesznie przybliża życie i dzieło Jana Jonstona¹. Obchody 420. rocznicy urodzin tej wybitnej postaci miały jednak tym razem zupełnie inny charakter – były wielkim projektem składającym się z cyklu kreatywnych propozycji edukacyjnych: warsztatów, gry miejskiej, konkursu plastycznego, wystawy, wykładów, podcastów i prezentacji multimedialnych.

Wycieczki „Podróże kształcą”

Preludium do realizacji tak rozbudowanego zadania było wzajemne poznanie się partnerów. Zorganizowano je w myśl zasady, że podróże kształcą – służyły integracji, ale przede wszystkim poznaniu nowych miejsc, wzbogaceniu wiedzy o Jonstonie, życiu naukowym w Lesznie i Europie w XVII w. i sposobie poznawania świata poprzez podróże i kontakt z drugim człowiekiem.

Motyw podróży został wybrany świadomie i celowo, nawiązując do *Grand Tour*, w jakich – w charakterze nauczyciela – uczestniczył dwukrotnie Jonston. Wyruszenie w podróż w celu odkrycia nowych miejsc, poszerzenia swych horyzontów myślowych, poznawania sztuki i różnych zwyczajów, grup społecznych było obowiązkowym elementem wychowania młodzieży w czasach nowożytnych. Jan Jonston odbył wraz ze swoimi wychowankami – synami Jerzego Korzbok-Zawadzkiego i ich towarzyszami, a następnie Bogusławem Leszczyńskim – edukacyjne podróże po Europie Zachodniej. Podróże zaproponowane przez organizatorów projektu miały podobny cel, a obejmowały swym zasięgiem miejscowości partnerów: Szamotuły, Cerekwiec, Bytom Odrzański wraz z Siedliskiem, Lubin i Składowice oraz Leszno. Leszczyńscy muzealnicy podróżowali w partnerstwie z uczestnikami zadania: uczniami, seniorami, osobami G/głuchymi i członkami Warsztatów Terapii Zajęciowej.

Pierwsza wycieczka odbyła się 12 czerwca 2023 r. Jej celem było zobaczenie miejsca ostatniego etapu życia uczonego – majątku w Składowicach

¹ Muzeum Okręgowe w Lesznie od ponad dwudziestu lat dba o pamięć o Janie Jonstonie. Wystawa autorstwa dr Kamili Szymańskiej *Jan Jonston – między Europą a Leszнем* wraz z katalogiem zostały udostępnione w 2003 r. z okazji jubileuszu 400-lecia urodzin uczonego. W ostatnich latach muzeum zrealizowało dwa edukacyjne projekty inspirowane działalnością Jana Jonstona: w 2018 r. we współpracy z Towarzystwem Przyjaciół Muzeum Okręgowego w Lesznie zadanie pt. „Zwierzęta Pana Jonstona” finansowane ze środków uzyskanych z programu mikrodotacji „Wielkopolska wiara” z Leszczyńskiego Ośrodka Ekonomii Społecznej w Muzeum Okręgowym w Lesznie (warsztaty plastyczne) i w 2021 r. zadanie pt. „Miejski zwierzyniec. Spacer po Lesznie z Janem Jonstonem”, dofinansowane ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach Programu Patriotyzm Jutra 2021 oraz ze środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego (powstał film, gra mobilna, wystawy, spotkania integracyjne). Niezależnie od działań edukacyjnych muzeum systematycznie gromadzi XVII-wieczne edycje dzieł Jana Jonstona.

oraz odwiedziły w Muzeum Historycznym w Lubinie. Wizyta rozpoczęła się od prezentacji na temat śladów Jana Jonstona w Składowicach i historii tej miejscowości. Pod opieką kierowniczkii Działu Edukacyjno-Wystawienniczego Muzeum Historycznego w Lubinie Kamili Tworek zwiedzono muzealne ekspozycje w ratuszu i w Parku Leśnym. Ostatnim etapem wycieczki były Składowice.

Celem kolejnej podróży, która miała miejsce 18 września 2023 r., były Szamotuły. W drodze do rodzinnego miasta Jonstona podróżujący zatrzymali się w Cerekwicy, gdzie zwiedzili Szkołę Podstawową im. Przyjaciół Ziemi. Kolejnym przystankiem eskapady było Muzeum – Zamek Górków w Szamotułach. Było to miejsce spotkania z muzealnikami i uczniami Szkoły Podstawowej nr 3 im. Adama Mickiewicza w Szamotułach, pod opieką wychowawczyni i historyczki Krystyny Warguły, oraz uczniami z Cerekwicy. Kustosza muzeum i historyczka sztuki Monika Romanowska-Pietrzak zapewniła merytoryczną dawkę wiedzy przekazaną podczas oprowadzania po ekspozycjach, starym mieście, kościele parafialnym i baszcie zamkowej.

Ostatnia wycieczka wypadła 3 października 2023 r., a jej celem był Bytom Odrzański – miejsce wczesnej nauki Jana Jonstona. Pod kierunkiem Aliny Jaszewskiej, prezeski Fundacji Archeologicznej, uczestnicy zwiedzili dawny kościół ewangelicki wybudowany na murach gimnazjum, w którym uczył się Jan Jonston. Zapoznano się również z historią Bytomia Odrzańskiego. Kolejnymi punktami programu było zwiedzanie kościoła pw. św. Hieronima pod opieką proboszcza ks. Zbigniewa Kobusa. Integralną częścią wizyty było spotkanie z uczniami Szkoły Podstawowej im. Józefa Wybickiego w Bytomiu Odrzańskim i ich nauczycielką Olgą Patoką. Dodatkowo, podczas wizyty na Śląsku odwiedzono siedzibę rodu Schönaich – dawnych właścicieli Bytomia Odrzańskiego. Zamek Carolath w Siedliszku to miejsce również związane z Janem Jonstonem, który w dorosłym życiu utrzymywał kontakty z przedstawicielami rodu.

Uczniowie i partnerzy z Szamotuł, Cerekwicy, Bytomia Odrzańskiego oraz Szklar Górnych przyjechali do Leszna 15 grudnia z okazji podsumowania projektu i promocji encyklopedii. Uroczyste spotkanie wraz z wystawami prezentujące prace konkursowe i powarsztatowe odbyło się w murach Leszczyńskiej Galerii Książki. Zaproszeni goście mieli okazję poznać zabytki Leszna oraz odwiedzić Muzeum Okręgowe w Lesznie. Dla wielu uczestników sześć wycieczek do nieodległych miejsc było prawdziwą przygodą i odkrywaniem nieznanych światów. Większość po raz pierwszy była w tych miejscowościach – postać Jana Jonstona stała się im nie tylko bliższa, ale i dała pretekst do poznawania małych ojczyzn oraz zbudowała przekonanie, że każda, nawet najmniejsza miejscowość skrywa pasjonującą historię.

2. Grupa uczestników wycieczki z cyklu „Podróże kształcą” w ramach projektu „Encyklopedia Jan Jonstona – porządkowanie świata”, Bytom Odrzański, 3.10.2023, fot. Paulina Prac

Kreatywne warsztaty

Kolejnym etapem wspólnej edukacji poprzez zabawę były kreatywne warsztaty. Pierwsze spotkanie miało miejsce 14 czerwca 2023 r. Były to warsztaty opowieści prowadzone przez artystę Michała Malinowskiego dla uczniów Zespół Szkół Budowlano-Rolniczych im. Synów Pułku w Lesznie. Młodzież spotkała się z opowiadaczem, który korzystając ze swojej charyzmy i talentu do „otwierania” ludzi, jest w stanie dotrzeć nawet do najbardziej nieśmiałego uczestnika warsztatów. Był to czas nauki poprzez dobrą zabawę, odkrywania nowego spojrzenia na świat, dostrzeżenia w nim dobra. Program zajęć oparty został na technikach przekazu ustnego praktykowanych przez tradycyjnych opowiadaczy z Afryki oraz współczesnych opowiadaczy z USA, Kanady, Hiszpanii, Francji, krajów arabskich oraz Indii. W snuciu opowieści pomocne okazały się klocki myślenia kreatywnego MuBaBaO. Uczniowie, nawiązując symbolicznie do epoki Jana Jonstona – doby rewolucji naukowej, tworzyli modele budynków, pojazdów, urządzeń.

Kolejne warsztaty odbyły się 14 lipca 2023 r. i przeznaczone były dla członków Stowarzyszenia Pomocy Osobom Niesłyszącym. Warsztaty artystyczno-kreatywne poprowadziła artystka Katarzyna Jurga (Pracownia Twórcza w Lesznie). Po spacerze w poszukiwaniu materiałów do

realizacji zadania: liści, kwiatów, patyków uczestnicy poznali technikę kalkografii. Dzięki niekonwencjonalnemu zastosowaniu kalki ołówkowej oraz elementów przyrody stworzyli prawdziwe dzieła: kompozycje z liści, kwiatów i dodatkowych elementów. Ta prosta technika graficzna pozwala rozwijać procesy poznawcze i zdolności manualne. Odbitki z użyciem kalki i żelazka zostały wzbogacone przez dorysowywanie i kolorowanie. Uczestnicy zajęć nabyli też dodatkowe kompetencje: poznali nowe terminy (grafika warsztatowa, matryca, monotypia, kalkografia, odbitka graficzna).

Urodziny patrona roku wspólnie świętowaliśmy 3 września. Spotkaliśmy się w miejskim parku podczas zajęć uczących kreatywności i uważności inspirowanych encyklopedią drzew Jan Jonstona pt. *Dendrographia...* oraz otaczającą przyrodą w mieście. Warsztaty edukacyjno-artystyczne „Drzewa Jana Jonstona” prowadził muzealny etnolog-edukator Tomasz Rak, który podczas spaceru do parku opowiadał o mijanych drzewach, a za pomocą zestawu małego dendrologa oraz makiet przestrzennych i wzorników liści uczestnicy rozpoznawali drzewa. W tym samym dniu powtórzone zostały warsztaty z użyciem kalkografii dla rodzin, zaś edukatorka Magdalena Grybska zrealizowała zajęcia plastyczne dla dzieci z wykorzystaniem techniki frotażu, nazywanej inaczej przecierką. Jest to popularna technika plastyczna pozwalająca na kreatywną zabawę z fakturą przedmiotu. Tym razem przedmiotem stały się również elementy przyrody, które za pomocą miękkiego ołówka, pastelii, świecy i farbek wodnych zostały utrwalone na kartce.

W ciągu trzech tygodni – od 21 września do 13 października 2023 r. – i ponownie w listopadzie w siedzibie Warsztatów Terapii Zajęciowej w Zaborowie odbywały się zajęcia ceramiczne inspirowane naturą. Polegały one na formowaniu naczyń z gliny z wykorzystaniem motywów roślinnych, ich wypalaniu i szkliwieniu. Efekty pracy uczestników WTZ oraz seniorów skupionych w Uniwersytecie Trzeciego Wieku można było podziwiać podczas podsumowania projektu 15 grudnia 2023 r.

Zajęcia plastyczne odbywały się także poza Lesznem w instytucjach partnerskich. W Szkole Podstawowej im. Przyjaciół Ziemi w Cerekwicy 17 października 2023 r. odbył się warsztat grafiki artystycznej z artystką Mirosławą Korbańską pt. „Poznajemy Jonstona poprzez grafiki”, a 10 listopada 2023 r. warsztat graficzny pt. „Drzewa w dendrologii”. Poprzez zabawę uczniowie zapoznali się z techniką druku artystycznego: wklęsłego – miedziorytu, który stosowany był w księgach Jonstona *Dendrographia* i *Historia naturalna*, stosowaną wcześniej techniką druku wypukłego – drzeworytem oraz linorytem. Uczestnicy wykonali po kilka prac w technice druku płaskiego – monotypii. Temat prac stanowiły

gatunki drzew rosnących w okolicy. Warsztaty wpisały się w charakter edukacji szkoły i dotychczasowe działania proekologiczne. Prace graficzne uczniów zaprezentowane zostały na wystawie pt. *Drzewa*. Została ona przedstawiona także w Szamotułach oraz podczas spotkania podsumowującego projekt w Lesznie, a następnie w Poznaniu w Instytucie Genetyki Człowieka Polskiej Akademii Nauk.

Kolejną aktywnością mającą na celu rozwinięcie kompetencji przyrodniczych, pobudzenie wyobraźni oraz integrację z rówieśnikami była gra miejska *Naturalne Miasto* stworzona przez uczniów Zespołu Szkół Rolniczo-Budowlanych w Lesznie. Jej premiera odbyła się 13 października 2023 r. i wzięło w niej udział 7 trzyosobowych drużyn. Po raz kolejny zagrali w nią słuchacze Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Lesznie. Główną ideą było przybliżenie uczestnikom postaci uczzonego i jego dzieł poświęconych światu przyrody oraz zwrócenie uwagi na naturę i jej znaczenie w mieście.

Uczniowie szkół podstawowych mieli okazję spróbować swych sił w konkursie plastycznym pt. „*Drzewa Jana Jonstona*”. Jego celem było spopularyzowanie dzieła Jana Jonstona o drzewach, ale także zwrócenie uwagi na ich rolę w naszym otoczeniu i ekosystemie. W konkursie wzięło udział 37 dzieci z leszczyńskich szkół podstawowych w dwóch kategoriach wiekowych: klasy I-III oraz IV-VI. Partnerem było Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Okręgowego Lesznie, a patronem Lasy Państwowe – Nadleśnictwo Karczmą Borowa.

Wszystkie te działania, inspirowane pracami Jana Jonstona oraz jego pasją do poznawania przyrody, pozwoliły uczestnikom poszerzyć wiedzę, rozwinąć swoją kreatywność, ale także wzmocnić świadomość tego, kim jesteśmy i jaki świat nas otacza.

Publikacje

Owocem wspólnej pracy wszystkich partnerów projektu jest książeczka pt. *Encyklopedia Jan Jonstona – porządkowanie świata* i towarzyszący jej kalendarzyk na 2024 rok. Zadanie to – koordynowane przez Martę Małkus i Kamilę Szymańską z Muzeum Okręgowego w Lesznie – polegało na opracowaniu haseł do encyklopedii wytypowanych przez redaktorki. Jego wysoki stopień trudności wymagał od uczniów nie tylko skompletowania wiedzy na konkretne tematy związane z Jonstonem (biografia, dzieła), jego epoką, współczesnymi mu wybitnymi postaciami oraz miejscowościami, ale przede wszystkim na ich umiejętnym zredagowaniu. Pracy nad encyklopedią podjęli się uczniowie ze Szkoły Podstawowej im. Józefa Wybickiego w Bytomiu Odrzańskim pod opieką

Olgi Patoki, Szkoły Podstawowej im. Przyjaciół Ziemi w Cerekwicy pod opieką Mirosławy Korbańskiej, Zespołu Szkół Rolniczo-Budowlanych im. Synów Pułku w Lesznie pod opieką Małgorzaty Ziemińskiej i Katarzyny Wachowskiej, Szkoły Podstawowej im. Adama Mickiewicza w Szamotułach pod opieką Krystyny Warguły i Ewy Szyguły-Górnej oraz Szkoły Podstawowej im. Jana Brzechwy w Szklarach Górnych pod opieką Macieja Stefaniaka.

Dodatkowym walorem publikacji jest jej warstwa ilustracyjna, a szczególnie portrety współczesnych Jonstonowi uczonych i artystów stworzone przez uczniów Szkoły Podstawowej w Cerekwicy podczas warsztatów prowadzonych przez Mirosławę Korbańską. Kalendarzyk na rok 2024 to także autorskie dzieło uczestników projektu – ilustracje zwierząt z *Historii naturalnej* zostały wybrane przez uczniów.

Wystawa, wykłady, podcasty

W dniu urodzin Jana Jonstona – 3 września 2023 r. – przed budynkiem Muzeum Okręgowego w Lesznie została uroczyście otwarta wystawa planszowa *Rok Jana Jonstona 2023*. W wernisażu uczestniczyli także przedstawiciele władz miasta z prezydentem Łukaszem Borowiakiem, przewodniczącym Rady Miasta Tomaszem Malepszym i naczelnikiem Wydziału Kultury i Sportu Marcinem Kochowiczem na czele. Autorką wystawy jest dr Kamila Szymańska, zaś projekt plastyczny opracowała Mirosława Korbańska. Na podkreślenie zasługuje, że wystawa ta została opracowana w sposób umożliwiający skorzystanie z niej wszystkim osobom z niepełnosprawnościami. Zaopatrzone ją w tłumaczenie na polski język migowy i audiodeskrypcję 20 wybranych ilustracji; dostępna jest również w wersji cyfrowej na stronie internetowej muzeum. Audiodeskrypcję opracowała Fundacja Kultury bez Barier, a tłumaczenia na polski język migowy podjęła się Ewa Gano.

Ostatnim elementem obchodów Roku Jana Jonstona w leszczyńskim muzeum był cykl wykładów dr Kamili Szymańskiej: „Wielkopolskie Ateiny – Leszno w czasach Jana Jonstona”, „O podróżach Jana Jonstona i ich chwalebnych skutkach” i „Jan Jonston i pracownicy «czarnej sztuki»”, które wprowadzały w klimat epoki, dawnego Leszna czasów Jonstona oraz ważne elementy życia uczonego – podróże oraz druk. Wykłady odbywały się od czerwca do listopada i miały otwartą formułę – mogli w nich uczestniczyć wszyscy zainteresowani. Stałymi słuchaczami byli członkowie Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Lesznie, Stowarzyszenia Pomocy Osobom Niesłyszącym oraz uczniowie Zespołu Szkół Rolniczo-Budowlanych im. Synów Pułku w Lesznie i Zespołu Szkół Ekonomicznych

im. Jana Amosa Komeńskiego w Lesznie. Łącznie zorganizowano sześć spotkań, w których wzięło udział blisko 320 osób. Wykładom nadano trwałą postać – na ich podstawie nagrano podcasty oraz prezentacje multimedialne umieszczone na stronie internetowej podcast.muzeum-leszno.pl.

Dostępność

Organizatorzy szczególny nacisk położyli na kwestie dostępności wszystkich działań. Bardzo zależało nam na praktycznej stronie projektu i dotarciu do środowisk do niedawna wykluczonych z uczestnictwa w kulturze w wielu obszarach. Udało się to osiągnąć poprzez zapewnienie tłumaczenia na polski język migowy podczas realizacji wszystkich działań, audiodeskrypcji elementów wystawy oraz zamieszczeniu opisów alternatywnych do postów na profilu Facebook, gdzie systematycznie prezentowane były relacje z toczących się działań. Za najważniejszy skutek ponadpółrocznej „podróży” z Jonstonem uważamy – obok przekazania wiedzy o bohaterze roku i jego naukowym dziedzictwie w sposób przystępny i atrakcyjny – aktywizację mieszkańców, zachęcenie do poznania wspólnej historii i budowania wzajemnych relacji przy kreatywnych zadaniach.

